

Koskela, M. & N. Pilke (toim.) 2003. Kieli ja asiantuntijuus. AFinLAn vuosikirja 2003. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro 61. Jyväskylä, s. 221–238.

SUORA ESITYS JA SEN KEHYSTÄMINEN TIEDEJOURNALISMISSA JA POLIITTISISSA JOURNALISMISSA

Merja Koskela

Vaasan yliopisto

Using quotations is one of the most central practices in journalistic texts. Making other people's voices a part of a journalist's own text is a sociolinguistic skill that journalists need to master. The present article focuses on quotations and the reporting verbs used in connection with them. The aim of the study is to compare the functions of quotations and the use of reporting verbs in science journalism and political journalism. The results of the study show that researchers are quoted when they use figurative language or when they use technical terms, whereas politicians are quoted mostly when the fact that they say something forms the core of the news. The reporting verbs are mostly neutral, but the reporting verbs used when politicians are cited tend to be more descriptive than the ones used when citing researchers.

Keywords: citation, reporting verbs, journalism

1 JOHDANTO

Sanomalehtitoimittajien käyttämiä referointirakenteita on Suomessa tutkittu suhteellisen paljon (ks. esim. Pietilä 1993; J. Kalliokoski 1996; Heikkinen 1999; A. Kalliokoski 1998). Syynä tähän kiinnostukseen on ollut paitsi se, että kielitieteilijät ovat kiinnostuneet kirjallisuustieteilijöitä aina kiehtoneesta kysymyksestä, kenen ääni tekstissä kuuluu, myös se, että kriittinen diskurssianalyysi on kiinnittänyt huomiota referointirakenteiden tarjoamiin vallankäytön mahdollisuuksiin (ks. esim. Fairclough 1997: 109–110). Toimittajalla on valta valita, kuka pääsee ääneen sanomalehdessä, mutta myös valta kommentoida ja kyseenalaistaa lähteen puhetta. Yleensä asiantuntijan, kuten tutkijan, puhetta ei kuitenkaan kyseenalaisteta (Karvonen 1996: 161), kun taas poliitikkojen puheisiin suhtaudutaan kriittisemmin.

Tässä artikkelissa tarkastelen sanomalehtitekstien suulliseen lähteeseen viittaavia referointirakenteita, jotka liittyvät suoraan esitykseen (ks. esim. Kuiri 1984: 3). Tavoitteena on verrata, referoidaanko tutkijaa ja poliitikkoa samalla vai eri tavalla. Vertailun taustalla on ajatus, että toimittaja on kansalaisten edustaja ja hänen tehtävänsä on suhtautua kriittisesti saamiinsa tietoihin. Toisin sanoen tiedettä inhimillisenä, valtion varoin rahoitettavana toimintana, tulisi voida kyseenalaistaa siinä missä muutakin inhimillistä toimintaa, esimerkiksi politiikkaa (Väliaverron 1994: 39). Koska tiede kuitenkin on pitkälle erikoistunutta, tällainen kyseenalaistaminen on toimittajalle, myös tiedetoimittajalle, vaikeaa ellei jopa mahdotonta, kun taas politiikassa puhutaan kaikille yhteisistä asioista. (Ks. myös Heikkilä 2001: 17, 33f.) Kyseenalaistamiseen liittyy myös se, mihin lähdettä käytetään eli se funktio, joka referoidulla puheella on sanomalehtitekstissä, sekä se, miten toimittaja ”kehystää” lainatun puheen mm. verbien avulla. Tutkimuksessani kiinnitänkin siksi huomiota siihen, miksi läh-

dettä on lainattu eli referoinnin funktioon sekä siihen, millaisia verbejä suoran esityksen ”kehystämiseen” on käytetty. Suora esitys on mielenkiintoinen myös siitä syystä, että siinä haastateltava voidaan nähdä vahvana vallankäyttäjänä eli hän saa, ainakin teoriassa, välitettyä sanomansa muuttamattomana lukijalle.

Referointirakenteilla tarkoitan tässä tekstin kohtia, joista eksplisiittisesti käy ilmi, että toimittaja lainaa lähteen puhetta. Tarkastelussa on siis sitaatti sekä siihen mahdollisesti liittyvä johtolause. Suora esitys ei luonnollisestikaan ole ainoa lähteestä saadun tiedon esittämismuoto lehtitekstissä. Muita muotoja ovat esimerkiksi epäsuora esitys, erilaiset partisiippi- ja infinitiivirakenteet ja vapaa epäsuora esitys (vrt. myös Thompson 1996). Koska nämä muut muodot eroavat funktioltaan selvästi sitaatista, käsitelen niiden käyttöä myöhemmin eri tutkimuksessa (ks. Koskela 2003).

2 AINEISTO

Tutkimukseni aineisto koostuu kahdesta osasta eli 15 Helsingin Sanomien tiedesivujen artikkelista (*tiedeaineisto*) sekä 30 HS:n Kotimaa-sivuilla julkaistusta poliittisia henkilövalintoja käsittelevästä uutisesta (*uutisaineisto*). Helsingin Sanomissa ilmestyy joka lauantai kahden sivun laajuinen tiedeosasto, josta tarkastelussa ovat osaston pääartikkelit eli sivuilla ensimmäisenä olevat laajimman palstatilan saavat artikkelit. Aineiston toinen osa koostuu poliittisiin henkilövalintoihin liittyvistä uutisista, jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa päivittäin julkaistavilla kotimaan politiikkaa käsittelevillä Kotimaa-sivuilla. Näistä uutisista 15 käsittelee hallituspuolueiden henkilövalintoja ja 15 oppositiopuolueen henkilövalintoja (ks. Liite 1). Artikkelit on valittu sattumanvaraisesti kevään 2002 lehdistä. Vaikka tiedeaineistoa on lukumääräisesti puolet vähemmän

kuin uutisaineistoa, käsittävät aineiston osat suurin piirtein saman määrän tekstiä, koska tiedeartikkelit ovat huomattavasti laajempia kuin uutiset. Aineiston laajuus on esitelty tarkemmin taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Tutkimusaineiston artikkelien lukumäärä ja eri kirjoittajien määrä.

Aineisto	Artikkelien lukumäärä	Eri kirjoittajien lukumäärä
Tiedeaineisto	15	nimellä 8
Uutisaineisto yhteensä	30	nimellä 10, HS 5
<i>-hallitus</i>	15	<i>nimellä 5, HS 3</i>
<i>-oppositio</i>	15	<i>nimellä 5, HS 2</i>
Yhteensä	45	nimellä 18, HS 5

Kuten taulukosta 1 ilmenee kirjoittajien lukumäärä ei ole sama kuin artikkeleiden lukumäärä, koska tietyt toimittajat keskittyvät kirjoittamaan tietyistä aiheista. Eri kirjoittajien vähäistä määrää selittää osaltaan se, että Helsingin Sanomilla on erillinen tiedetoimitus. Sama ilmiö on kuitenkin vieläkin selvemmin havaittavissa uutissivuilla, joilla tietyt toimittajat keskittyvät tiettyihin puolueisiin liittyviin aiheisiin. Näin tulokset siis heijastavat jossain määrin myös tiettyjen toimittajien käytäntöjä. Tätä voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena, mutta mikäli jonkun yksittäisen toimittajan käytänteet eroavat selvästi muista, otan sen huomioon aineistoa käsitellessäni.

TAULUKKO 2. Suullista lähdettä referoivan suoran esityksen esiintymät aineistossa.

Aineisto	Suoran esityksen esiintymät
Tiedeaineisto	46
Uutisaineisto yhteensä	142
-hallitus	63
-oppositio	79
Yhteensä	188

Taulukossa 2 on esitetty suoran esityksen esiintymiskerrat aineistossa. Suoraa esitystä on uutisaineistossa selvästi enemmän kuin tiedeaineistossa, mutta sen osuus yksittäisissä teksteissä vaihtelee. Esimerkiksi tiedeaineistossa on kaksi artikkelia ja uutisaineistossa yksi, joissa ei esiinny lainkaan suoraa esitystä. Niiden vastapainona on tekstejä, jotka on rakennettu lähes kokonaan lainatun puheen varaan.

Vertaan ensin tiedeaineistoa uutisaineistoon tarkastelemalla referointirakenteiden funktioita. Sen jälkeen keskityn referointirakenteiden verbeihin.

3 SUORAN ESITYKSEN FUNKTIOT AINEISTOSSA

Suoralla esityksellä on Bellin (1991: 207–209) mukaan kolme pääfunktiota. Ensimmäinen funktio on faktan esittäminen tavalla, jossa journalisti ei ota kantaa väitteen totuudellisuuteen, vaan uutinen on se, että jotakin on sanottu (esimerkki 1):

- (1) ”Joka kolmas ihminen saa syövän. Ei ole mitään keinoa, jolla voisi tunnistaa juuri säteilyn aiheuttaman syövän”, **sanoo** Säteilyturvakeskuksen ylilääkäri Wendla Paile. (T15)

Toinen funktio liittyy läheisesti edelliseen, ja siinä suoran esityksen tarkoitus on vapauttaa journalisti vastuusta sanotun suhteen (esimerkki 2):

- (2) Hokkasen mielestä ”punamullalle olisi nyt historiallinen tilaisuus”, mutta hän ei sulkenut pois myöskään porvari yhteistyötä. (012)

Kolmas funktio taas on antaa lähteen äänen kuulua tyyllillisistä syistä, jolloin lähde sanoo jotakin siteeraamisen arvoista, esimerkiksi käyttäen värikästä kieltä (esimerkki 3):

- (3) ”Metsässä gibboni viheltää ja karikkeelle lakkaamatta varisevat lehdet sanovat tsiu-tsiu.” (T6)

Journalismin tutkimuksessa kahta ensimmäistä funktiota käytävää uutisointia on kutsuttu myös ”sitaattijournalismiksi”, jonka heikkoutena on pidetty sitä, että siinä ei oteta kantaa (ks. esim. Mörä 1996: 113).

Aineistoni analyysi osoittaa, että suoran esityksen funktiossa on selvä ero tiedeaineiston ja uutisaineiston välillä. Tiedeaineistossa Bellin kolmas funktio eli ilmaisun värikkyyys motivoi monia sitaatteja, ja havaittavissa on myös toisen funktion muunnos, jossa toimittaja käyttää sitaattia, kun ei kykene arvioimaan sanotun todenperäisyyttä (esimerkki 4):

- (4) ”Kuulareaktori edellyttäisi toisenlaista infrastruktuuria, minkä hankinta aiheuttaisi lisäkustannuksia”, Rastas **sanoo**. (T14)

Uutisaineistossa taas ensimmäinen funktio, jossa uutinen muodostuu siitä, että joku on sanonut jotakin, on pääroolissa, koska aineiston artikkeleissa nimenomaan on kyseessä puolueen puheenjohtajan valinta ja ehdokkaat tästä syystä pyrkivät ja pääsevät uutisiin sanomalla jotakin esimerkiksi keskustelu- tai tiedotustilaisuudessa. Tämä saattaa myös osaltaan selittää sitä, että sitaatteja on uutisaineistossa selvästi enemmän kuin tiedeaineistossa.

Bellin esittämät funktiot eivät kuitenkaan ole mitenkään yksiselitteisesti tulkittavissa uutisteksteistä. Tätä todistaa mm. esimerkki 2. Sen voidaan sanoa toteuttavan Rentolan (1983: 52-53) *normaalijournalismiksi* nimittämän toimintatavan mallia, jossa arvostukset merkitään uutistekstin sisällä lainausmerkkeihin, jotta ne erottuvat ”tosiasioista”. Suora esitys selkeyttää siis tosiasian ja arvostuksen välisen rajan lukijalle. Tämä vastaa samalla yllä mainittua Bellin toista funktiota eli suora esitys sisältää jotakin sellaista, mitä toimittajan omaan tekstiin ei mielellään objektiivisuuden nimessä voi kirjoittaa. Samassa esimerkissä on kuitenkin läsnä myös suoran esityksen ensimmäinen funktio eli se, että jotakin sanotaan muodostaa uutisen.

Teknisesti ottaen suoraa esitystä on aineistossa kahta tyyppiä. Toisaalta on sellaisia suoria esityksiä, joissa on ilmipantu johtolause (koko aineistossa 142) sekä sellaisia, joissa sellaista ei ole, vaan sitaatti toimii itsenäisenä osana tekstiä (koko aineistossa 46). Johtolauseettomia suoria esityksiä on tiedeaineistossa (16 esiintymää 46:sta) suhteellisesti saman verran kuin uutisaineistossa, jonka molemmissa osissa niitä on yhtä paljon (15 esiintymää kummassakin). Usein sitaatti jatkaa epäsuoran esityksen sisältöä, kuten esimerkissä 5.

- (5) Tuulitunnelista on hyötyä myös kehiteltäessä useita arkielämän sovelluksia, **kertoo** virtauslaboratorion johtaja professori Jaakko Larjola, yksi laitteiston suunnittelijoista. ”Tutkimme muun muassa hukkalämmön hyväksikäyttöä. On esimerkiksi kehitetty voimala, jolla voidaan tuottaa sähköä teollisuuden hukkalämmöstä ja biomassasta. Se soveltuu vaikkapa kehitysmaihin pienvoimalaksi”. (T1)

Pohdittaessa tiedotusvälineiden vallankäyttöä (ks. esim. Fairclough 1997: 108) lähdetään usein siitä, että tiedotusvälineissä ääneen pääseminen on vallankäytön muoto. Varsinkin suorassa esityksessä kuuluisi tällöin suoraan haastateltavan ääni. Aineisto kuitenkin osoittaa, että suora esitys on aina jossain

määrin ”kehystetty” eli se esitetään tietyssä yhteydessä jatkona tietylle ajatukselle tai alkuna uudelle. Esimerkissä 5 tämä ilmenee siten, että epäsuora esitys ikään kuin jatkuu suorana esityksenä, ja sitaatti toimii tarkennuksena ja perusteluna epäsuoran esityksen sisältämälle yleiselle väittämälle. Näin sitaateilla on myös monenlaisia retorisia funktioita tekstin kokonaisrakenteessa.

4 SUORAAN ESITYKSEEN LIITETTÄVÄT VERBIT

Olen luokitellut tarkastelemani referointirakenteiden verbit semanttisin perustein kolmeen luokkaan. Luokat ovat: a) neutraalit verbit, kuten *sanoa* ja *todeta*, b) sanonnan tapaa kuvaavat verbit, kuten esimerkiksi *korostaa* ja *selittää*, sekä c) sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan luonnehtivat verbit, kuten *arvella* ja *myöntää*.

Luokittelu perustuu aineistooni, mutta samantyyppistä luokittelua on käyttänyt mm. Heikkinen (1999: 145) pääkirjoituksia käsittelevässä tutkimuksessaan. Heikkinen on pohtinut johtaviin poliitikkoihin liitettävien referointirakenteiden ideologisuutta, ja hänen lähtökohtanaan on systeemifunktionaalisen kieliopin ajatus kielen transitiivisuussysteemistä ja siinä esiintyvistä prosesseista (ks. esim. Halliday 1994: 106-107). Tämän perusteella hän jakaa johtaviin poliitikkoihin liitettävät verbaaliset ja käyttäytymiseen liittyvät prosessit neljään luokkaan, jotka ovat näennäisen neutraalit viestimistä kuvaavat ilmaukset, kuten esimerkiksi *sanoa* ja *todeta*, keskustelun kulkuun liittyvät ilmaukset, kuten esimerkiksi *ehdottaa* ja *ilmoittaa*, sanotun sisältöön suuntautuneet ilmaukset, kuten esimerkiksi *luonnehtia* ja *korostaa* sekä sanojaa arvottavat ilmaukset, kuten esimerkiksi *julistaa* ja *tuumailla*.

Kuten Heikkinenkin (1999: 145) toteaa, semanttisissa luo-

kitteluissa on omat ongelmansa, koska jotkut verbit voivat sijoittua useampaan luokkaan. Konteksti on tällöin luokittelun ensisijainen peruste. Tämä pätee myös omaan luokitteluuni, joka on hieman yksinkertaisempi kuin Heikkisellä, koska sen tavoitteena on mahdollistaa erilaisten uutistekstien välinen vertailu. Myös referointirakenteiden verbejä tieteellisissä teksteissä tutkineet Thompson ja Ye (1991) ovat jakaneet verbit kolmeen luokkaan: tekstuaalisiin, mentaalisiin ja tutkimusta kuvaaviin verbeihin. Tämä jako perustuu kuitenkin kirjallisten lähteiden analysointiin tieteellisissä teksteissä, ja siten esimerkiksi viimeksi mainittuun luokkaan kuuluvia verbejä ei esiinny aineistossani lainkaan.

Samoin kuin Thompsonin ja Yen (1991) luokittelu, mutta toisin kuin Heikkisen, luokitteluni perustuu ensisijaisesti verbien merkityksiin, ei niiden kuvaamiin prosesseihin. Tätäkin jaottelua voidaan kuitenkin perustella systeemifunktionaalista kieliopista lähtien. Hallidayn (1994: 106-107) näkemyksen mukaan verbaalisissa prosesseissa, joita referointirakenteiden verbit tyypillisesti edustavat, on nimittäin aina mentaalisten ja relationaalisten prosessien piirteitä. Jaottelussani ensimmäiseen luokkaan lukeutuu puhtaasti verbaalisia prosesseja, toiseen luokkaan lähinnä relationaalisia piirteitä sisältäviä verbaalisia prosesseja ja viimeiseen luokkaan mentaaliseksi luokiteltavissa olevia prosesseja. Tämä kolmijako antaa yksinkertaisen mutta kuvaavan työkalun referointirakenteiden analyysiä varten. Luokittelun tulokset ilmenevät taulukosta 3.

TAULUKKO 3. Suoraan esitykseen liitetyt verbit luokittain.

	Neutraali	Sanonnan tapa	Sanoja ja hänen suhteensa asiaan
Tiedeaineisto	20 (3 erilaista)	5 (4 erilaista)	5 (3 erilaista)
Uutisaineisto			
-hallitus	28 (4 erilaista)	10 (9 erilaista)	14 (7 erilaista)
-oppositio	37 (2 erilaista)	13 (10 erilaista)	7 (5 erilaista)
Yhteensä	85 (4 erilaista)	28 (21 erilaista)	26 (13 erilaista)

Taulukossa 3 on eritelty aineistossa esiintyvien verbien frekvenssit ja erilaisten verbien lukumäärät. Neutraalien verbien osuus on koko aineistossa selvästi suurempi kuin muiden verbien. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin ensin neutraalit verbit erikseen ja sitten muut verbit.

4.1 NEUTRAALIT VERBIT

Referointirakenteissa käytetyt verbit ovat aineistossani pääosin neutraaleja. Neutraaleilla viestimistä kuvaavilla verbeillä on korkein frekvenssi molemmissa aineiston osissa. Kuten taulukosta 3 havaitaan, erilaisia neutraaleja verbejä esiintyy aineistossa vain muutamia. Kaiken kaikkiaan niitä on aineistossa neljä: *sanoa*, *kertoa*, *todeta* ja *esittää*. Bell (1991: 206) on todennut, että amerikkalaisissa lehdissä yleisimpiä neutraaleja referointirakenteiden verbejä ovat *sanoa* ja *kertoa*. Myös minun aineistoni molemmissa osissa *sanoa* on yleisin suoraan esitykseen liitetty verbi. *Kertoa*-verbiä esiintyy lähinnä tiedeaineistossa.

Sanoa-verbi on koko aineistossa ylivoimaisesti yleisin neutraali tapa kuvata puhetta suoran esityksen yhteydessä. Sen suhteellinen osuus on pienin tiedeaineistossa ja suurin opposi-

tion henkilövalintoja koskevassa aineistossa. Päinvastaistakin olisi voinut olettaa, koska silloin, kun suoraa esitystä käytetään ensimmäisessä funktiossaan eli, kun se, että sanotaan jotakin on uutinen, käytetään Bellin (1991: 206) mukaan yleensä värikkäämpiä ilmaisuja. Osaltaan tulosta kuitenkin selittää se, että *kertoa*-verbin osuus tiedeaineistossa on korkeampi kuin muussa aineistossa.

Neutraaleilla verbeillä voi kuitenkin olla referointirakenteissa oma erityinen funktionsa viestimisen ilmaisemisen ohella. Tämä näkyy esimerkissä 6:

- (6) ”Kannattaisi kysyä asianomaisilta ensin. Se selvittäisi tilannetta huomattavasti”, puolueen eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja Juha Korkeaoja **sanoi**. (O13)

Esimerkissä 6 se, että jotakin sanotaan, ei sinällään muodosta uutisen ydintä, vaan kyseessä on suhteellisen kärjistyneessä tilanteessa ilmaistu kommentti, ja kontekstista käy ilmi sanonnan sävy. Tällöin tilanteen kärjistyneisyyttä ei ole enää tarpeen erityisesti korostaa kuvailevalla verbillä, vaan *sanoa*-verbillä on tilannetta neutraloiva vaikutus. Näyttää siis siltä, että puhe-tilanne ja se kuva, jonka journalisti siitä haluaa antaa, vaikuttaa referointirakenteen verbin valintaan.

4.2 SANONNAN TAPAA KUVAAVAT JA SANOJAA JA HÄNEN SUHDETTAAN PUHEENA OLEVAAN ASIAAN LUONNEHTIVAT VERBIT

Muita kuin neutraaleja verbejä on aineistossa selvästi vähemmän, kuten taulukosta 3 ilmenee. Sanonnan tapaa (esim. *huomauttaa, julistaa, korostaa*) ja sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan (esim. *pelätä, uskoa, pohtia*) verbejä on tiedeaineistossa kumpaakin vain 5 eli selvästi vähemmän kuin uutisaineistossa.

Oppositioaineistossa sanonnan tapaa kuvaavia verbejä (esim. *hehkuttaa, puuskahtaa, sivaltaa*) on enemmän (13) kuin sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan luonnehtivia verbejä (esim. *linjata, arvella*) (7). Hallituspuolueiden henkilövalintoja koskeva aineisto taas poikkeaa tästä siinä mielessä, että sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan luonnehtivien verbien (esim. *arvioida, myöntää, pohtia*) osuus (14) on suurempi kuin sanonnan tapaa kuvaavien (10). Poikkeusta selittävät paitsi toimittajien preferenssit myös *arvioida*-verbin yleisyys tässä aineiston osassa. Kontekstin perusteella olen katsonut *arvioida*-verbin enemmän sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan luonnehtivaksi kuin sanonnan tapaa kuvaavaksi. Esimerkissä 7 on tyypillinen *arvioida*-verbin esiintymä:

- (7) ”Järeä tykistö on jo ajettu asemiin, ja se jättää kovin vähän elintilaa kolmannelle ehdokkaalle”, hän (=Koskinen) **arvioi**. (H4)

Esimerkissä 7 suoran esityksen motiivina lienee haastateltavan värikäs sanavalinta, jonka toimittaja tulkitsee puhujan tekemäksi arvioinniksi. Näin hän antaa lukijalle tietyn kehyksen lausuman tulkintaa varten. Sama vaikutus on sekä sanonnan tapaa kuvailevilla että sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan luonnehtivilla verbeillä: ne välittävät lukijalle toimittajan tulkinnan puhetilanteesta ja ovat siten toimittajan vallankäytön välineitä.

Sanonnan tapaa kuvailevien verbien vaihtelu ja ilmaisurikkaus on suurempaa uutisaineistossa kuin tiedeaineistossa. Siinä missä tutkija suhteellisen neutraalisti *huomauttaa, korostaa, pohtii* ja *selittää*, poliitikko *hehkuttaa, pamauttaa, vihjaa, naureskelee* ja *sivaltaa*. Ainoa edes jossain määrin väritty tutkijan sanomista kuvaava verbi aineistossa on *julistaa*, joka on Heikkisen (1999: 146) mukaan peruserkitykseltään teki-jää negatiivisesti arvottava, mikäli sanoja on poliitikko. Aineistossani yksikään poliitikko ei julista mitään, eikä tutkijan

sanontaakaan esimerkin 8 perusteella voitane pitää puhujaa negatiivisesti arvottavana:

- (8) Sitten hän (=Tiilikkala) **julistaa**, että ”kasvi on biologisen sodankäynnin mestari”. (T8)

Esimerkissä 8 sanonnan tavan kuvailu kertoo pikemminkin tutkijan innostuksesta aiheitaan kohtaan kuin negatiivisesta perussävystä. Tässä tapauksessa sanotun sävy näyttää siis määräytyvän enemmän sanojan kuin valitun verbin kautta.

Myös sanojaa ja hänen suhdettaan puheena olevaan asiaan luonnehtivien verbien kirjo on rikkaampi poliitikkojen kuin tutkijoiden puhetta kuvattaessa. Aineistossa tutkija *uskoo*, *pelkää* ja *muistelee*, kun taas poliitikko *arvelee*, *arvioi*, *linjaa*, *myöntää* ja *pohtii*. Myös näiden verbien suhteen on väliä, onko sanoja tutkija vai poliitikko. Esimerkiksi *arvella* (poliitikoilla 4 esiintymää, tutkijoilla ei yhtään) kuuluu verbeihin, jotka usein ovat arvottavassa käytössä välitettäessä tietoa, jonka todenperäisyyttä ei voida todentaa (vrt. Heikkinen 1999: 146). *Arvella*-verbi esiintyy myös usein sellaisen sitaatin yhteydessä, jossa sanominen sinänsä on uutinen.

- (9) ”Nyt olemme hyviä ampumaan, mutta tähtäämisen kanssa on niin ja näin. Puoluetta ei ole viimeisen parin vuoden aikana oikeastaan johdettu”, Rehn **arveli**. (O10)

Esimerkki 9 on mielenkiintoinen, koska siinä näyttävät toteutuvan kaikki Bellin suoralle esitykselle määrittelemät funktiot. Sitaatti alkaa kuvailmaisulla, joka sinällään jo riittäisi motivoimaan sitaatin, ja jatkuu suhteellisen vahvalla väitteellä, jonka sanominen sinänsä on uutinen. Sitaattia käyttämällä toimittaja myös välttää vastuun väitteen sisällöstä, ja lisäksi hän pehmentää väitettä luonnehtimalla puhujaa arvelijaksi.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen pääkysymys on, viitataanko Helsingin Sanomien tiedesivuilla tutkijaan eri tavalla kuin Kotimaasivuilla poliitikkoon ja eroaako tiedeuutisten referoidun puheen funktio siitä funktiosta, joka sillä on politiikan uutisissa. Lyhyesti sanottuna vastaus on ”kyllä” molempiin kysymyksiin. Yleensä molemman tyyppisiin lähteisiin viitataan neutraalisti, mutta silloin kun näin ei tehdä, on verbivalinnoissa eroa. Tutkijan puhetta ja tutkijaa kuvaillaan suhteellisen neutraalisti sellaisilla verbeillä, jotka ovat pitkälti tutkijan julkisen kuvan mukaisia. Poliitikkoja ja heidän sanomisen tapaansa taas luonnehditaan värikkäämmiin, ainakin uutisissa, joissa on kyse henkilövalinnoista. Tulos on siis tältä osin odotuksenmukainen (ks. Rydman 2002: 360). Tutkijan suhteellisen neutraaliin kuvaamiseen liittyy kuitenkin läheisesti se funktio, joka tutkijalla on lähteenä. Vaikka toimittaja tiedeuutisessa voikin nostaa tutkijan uutisen pääaiheeksi, tutkijalle itselleen välitettävä asia on pääroolissa. Tämä heijastuu epäilemättä myös tutkijan esittämiseen uutisessa.

Mielenkiintoista on, että tutkijaa lainataan suoran esityksen muodossa erityisesti silloin, kun hän sanoo jotakin kuvailevaa tai osuvaa, ja silloin, kun hän sanoo jotakin vaikeasti ymmärrettävää. Tällöin suoran esityksen käytön voi tulkita myös toimittajan kyvyttömyydeksi tai haluttomuudeksi ”toimittaa” välitettyä sisältöä. Tämä on erityisesti tutkijan intressissä, koska hänen etujensa mukaista on, että tieto välittyy oikein eli vääristymättömänä.

Poliitikkoja kuvatessaan toimittaja on yleensä neutraali ja antaa tasapuolisesti tilaa eriäville käsityksille (Pietilä 1993: 358). Tätä on pidetty myös negatiivisena piirteenä, koska silloin toimittaja ei ota kantaa, vaan lukijalle ”totuudeksi” muodostuu kahta eriävää mielipidettä esittävän sitaatin keskiarvo (ks. esim. Mörä 1996: 112). Jonkinlaisen perustellun ja mahdollisimman

objektiivisen kuvan antaminen usein vaikeasti hahmotettavasta puhetilanteesta on siis toimittajan tavoite. Suullisten lähteiden käyttöä tarkasteltaessa tulee muistaa, että mitään objektiivista ja tarkistettavissa olevaa ”totuutta” ei niiden suhteen ole olemassa, vaan toimittaja muodostaa ammattitaitonsa avulla ammattietiikkansa mukaisesti siitä parhaan mahdollisen kuvan lukijalle tasapuolisuuteen pyrkien. Selvää on, että referointirakenteen valintaan vaikuttaa paitsi, kuka jotakin sanoo myös se, mitä sanotaan ja millainen puhetilanne on kyseessä.

Tämän tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa täytyy ottaa huomioon, että aineisto ei ole kovin monipuolinen. Aineisto on peräisin yhdestä lehdestä, ja se painottuu tiettyjen toimittajien käytänteisiin. Tulokset kuitenkin osoittavat, että aiemmissä tutkimuksissa havaitut piirteet vallitsevat myös tässä aineistossa, ja antavat hyvän lähtökohdan tutkia jatkossa tarkemmin esimerkiksi sitä, kuinka sanoja ja sanotun sisältö vaikuttavat referointirakenteisiin sekä sitä, eroaako tiedeartikkeli uutisarikkelista silloin, kun lähde on kirjallinen. Myös epäsuoran esityksen käyttöä tiedeaineistossa ja uutisaineistossa ja siihen liittyviä verbejä on mielenkiintoista tutkia.

LÄHTEET

- Bell, A. 1991. *The language of news media*. Oxford & Cambridge MA: Blackwell.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Halliday, M. A. K. 1994. *An introduction to functional grammar*. Lontoo: Edward Arnold.
- Heikkilä, H. 2001. *Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä*. Mediatutkimuksia 1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Heikkinen, V. 1999. *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kalliokoski, A. 1998. *Jyrähtikö Lipponen ihan oikeasti? Poliittisten kirjoitusten referointirakenteiden verbit ministerien julkisuuskuvan luojana*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logo-

- pedian laitos. Pro gradu -työ.
- Kalliokoski, J. 1996. Kieli, tunteet ja ideologia uutisteksteissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. Teoksessa J. Kalliokoski (toim.) *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 37–97.
- Karvonen, P. 1996. Missä on taloustekstin ihminen? Teoksessa J. Kalliokoski (toim.) *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 151–167.
- Kuiri, K. 1984. *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Möra, T. (1996). Journalistit rutiinien verkossa. Teoksessa H. Luostarinen, U. Kivikuru, & M. Ukkola (toim.) *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulma*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 105–116.
- Pietilä, V. 1993. On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli! Uutinen ja vapaa epäsuora esitys. *Virittäjä*, 97(3), 345–366.
- Rentola, I. 1983. *Normaalijournalismin säännöt. Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden sisältämän ideaalityypin tarkastelua*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja sarja A47.
- Rydman, Jan (2002). Tiede, julkisuus ja media. Teoksessa S. Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen & J. Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 355–371.
- Thompson, G. 1996. Voices in the text: Discourse perspectives on language reports. *Applied Linguistics* 17, 501-530.
- Thompson, G. & Y. Ye 1991. Evaluation in the reporting verbs used in academic papers. *Applied Linguistics* 12, 365–382.
- Väliverronen, E. 1994. *Tiede ja ympäristöongelmat julkisuudessa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja sarja A83. Tampere: Tampereen yliopisto.

LIITE 1. Aineisto.

A. Helsingin Sanomien tiedesivuilta kerätty aineisto.

1. Kurkistus tuulen tuolle puolen (5.1.2002) Leena Härkönen
2. Jo kivikauden espoolaiset suosivat rantoja (12.1.2002) Jukka Kylli
3. Turkiseläinten oloista syntyi tieteellinen kina (19.1.2002) Helena Telkänranta
4. Parempi katsoa kuin katua – periaatteessa (9.2.2002) Kaarina Järventaus
5. Internetin seuraava vaihe: anturiverkot (2.3.2002) Marko Hamilo
6. Tulenarka tutkimuskohde Borneossa (16.3.2002) Arja Kivipelto
7. Omalla rahalla avaruuden rajoille (23.3.2002) Marko Hamilo
8. Kasvit käyvät salaa kemiallista sotaa (30.3.2002) Arja Kivipelto
9. Hyönteisverkoilla saisi malarian kuriin (6.4.2002) U. B. Lindström
10. Erämaasta malli metsänhoitoon (13.4.2002) Arja Kivipelto
11. Dna tunnetaan jo, nyt tutkitaan proteiineja (20.4.2002) Marko Hamilo
12. Vieraat lajit häiriköivät kaikkialla (27.4.2002) Arja Kivipelto
13. Seksitavoissa näkyy sukupolven perinne (4.5.2002) Osmo Kontula
14. Kuulareaktorit ovat tulevaisuuden ydinvoimaa (11.5.2002) Marko Hamilo
15. Säteily muuttaa perimää vaivihkaa (18.5.2002) Kaarina Järventaus

B. Helsingin Sanomien Kotimaa-sivuilta koottu puolueiden henkilövalintoja koskeva aineisto.

Osa 1. Hallituspuolueet

1. Tarja Filatov ei pyri Sdp:n johtajaksi (12.1.2002) HS
2. Filatov harkitsee Sdp:n varajohtajan paikkaa (16.1.2002) HS
3. Backman edelleen mukana Sdp:n puoluesihteerikisassa (22.1.2002) Jouni Mölsä
4. Koskinen mukaan kilpaan Sdp:n varapuheenjohtajuudesta (24.1.2002) Jouni Mölsä
5. EU-komissaari Liikanen tukee Lipposta Sdp:n puheenjohtajaksi (27.1.2002) Jouni Mölsä
6. Sdp:n ja keskustan suhteissa ei Lipposen mukaan ole erityisiä ongelmia (31.1.2002) Paavo Rautio
7. Sdp:n puoluekokousedustajista valtaosa valitaan jäsenvaaleilla (1.2.2002) Jouni Mölsä
8. Lipponen johtaa, mutta Tuomioja kirii (5.4.2002) Atte Jääskeläinen
9. SAK:n Eero Heinäluoma mukaan Sdp:n puoluesihteerikisaan (11.4.2002) Jouni Mölsä
10. Ulkoministeri Erkki Tuomioja ei usko uusiin veronalennuksiin (8.4.2002) Jouni Mölsä
11. Lipposen ja Tuomiojan yhteiset vaalitulaisuudet jäämässä kahteen (12.4.2002) Jouni Mölsä
12. Lipponen: Poliittinen debatti paljolti peräpeilikeskustelua (28.4.2002) Marjo Ollikainen
13. Vain ydinvoima erotti Lipposta ja Tuomiojaa (5.5.2002) Jaakko Hauta-

mäki

14. Nato-kanta erotti Sdp:n johtajaehdokkaat työväentalolla (26.5.2002) Jouni Mölsä

15. Tuomioja moitti Nato- ja verokeskustelua (7.6.2002) HS

Osa 2. Oppositioapuolueet

1. Jätteenmäki ja Rehn samaa puuta kampanja-avauksessa (10.2.2002) Jaakko Hautamäki

2. Jätteenmäki käynnisti karsimolaisen kampanjan (15.2.2002) Arto Astikainen

3. Hannu Takkula lähti keskustan johtajapeliin perusarvoilla (27.2.2002) Jaakko Hautamäki

4. Nurmijärven Matti Vanhanen keskustan puheenjohtajakisaan (3.3.2002) Martta Nieminen

5. Rehn: Keskustan puhuttava myös kakun kasvattamisesta (7.3.2002) Jaakko Hautamäki

6. Olli Rehn kävi omenavarkaissa Anneli Jätteenmäen alueella (26.3.2002) Jaakko Hautamäki

7. Rehn haluaa keskustan valtaan (30.1.2002) Jaakko Hautamäki

8. Väyrynen aloitti kampanjansa keskustan johtoon (8.4.2002) Minna Pölkki

9. Vanhanen vaatii keskustalta selkeää omaa hankelistaa (18.4.2002) Jaakko Hautamäki

10. Keskustan ratkaiseva puheenjohtajakeskustelu jäi laimeaksi (22.4.2002) Jaakko Hautamäki

11. Keskusta vaati työllistävää tuloratkaisua (2.5.2002) HS

12. Rehn tyrmää vielä puheet punamultahallituksesta (29.3.2002) Jaakko Hautamäki

13. Esko Aho torjuu esityksen varapuhemiehen paikasta (25.1.2002) Ilkka Ahtiainen

14. Olli Rehn yritti irtiottoa ulkopolitiikassa (21.4.2002) HS

15. Keskustan puheenjohtajapeli ei saanut arvokasta loppua (12.6.2002) Jaakko Hautamäki